

Eduard Punset i Casals

Discurs per a l'acte d'investidura de Doctor Honoris causa a la Universitat de les Illes Balears, el dia 9 de febrero de 2011

Qualsevol excusa és bona per pensar que el que convé a una persona no només és convenient, sinó el més convenient. Ens agafem indefectiblement a aquesta excusa per no haver de pensar innovant o canviant d'opinió. És sabut que el cervell recorre a mil estratagemes perquè no ens hàgim de donar cops de cap contra la paret. El que li importa no és la recerca de la veritat, sinó sobreviure. I si per fer-ho és millor no pensar o continuar pensant com abans, doncs té una excusa meravellosa per no pensar més.

Tant és així que els últims experiments neurocientífics tendeixen a qüestionar el que ens entossudim a anomenar decisions conscients, ja que ens enuncien que deu segons abans d'optar per una solució, les neurones han decidit el tipus de decisió que prendrem. Sense que nosaltres ho sapiguem. Passa una cosa semblant amb el sistema motor, que opta per un múscul d'una mà o de l'altra, cinc segons abans que l'activem.

«Així que tenia raó quan vaig inscriure a la samarreta del meu grup al Facebook: "Cap de les teves neurones no sap qui ets... ni li importa"» –vaig deixar anar al neurocientífic britànic John Dylan Haynes, reconegut mundialment per les proves de ressonància magnètica i imatge aplicades a l'estudi de l'inconscient.

«Tenies tota la raó del món» –em va respondre.

Davant del pes exorbitant de l'inconscient –tant o més complex que molts processos cognitius considerats conscients–, resulta que estem més desarmats per jutjar-nos a nosaltres mateixos del que ens pensàvem. I no obstant això, ens entossudim a indagar només en nosaltres mateixos, a contemplar minuciosament els nostres intestins i decidir, en vista del que no veiem, si som bons o dolents, si estem predeterminats a l'èxit o al fracàs, si expressem empatia pel dolor dels altres o si, com els psicòpates, no tenim sentiments; sobretot, els aliens.

Tant ens costa acceptar que estem més ben preparats per jutjar els altres, analitzar el món des de fora i, particularment, el ramat de què formem part, que el significat de l'esclat de les nostres pròpies neurones, al qual sempre arribem tard, quan el tren ja ha passat? Tu ets liberal o socialdemòcrata, Eduard? –em va preguntar un bon amic fa vint anys. «Això ho sabreu els que continueu vius quan els meus àtoms s'hagin descohesionat.»

Aquest discurs parteix de les reflexions sobre una cosa fascinant: el que els passa als altres per dins –i no a les pròpies entranyes, com sol ser el cas. Això és el que em va demanar l'*XL Semanal*, suplement dominical del grup Vocento, el més llegit de tots els setmanals. Durant uns tres anys he parlat amb persones tristes i afligides per aprendre el que elles no sabien: les causes del desamor i els seus efectes; he conversat amb optimistes que no trobaven al voltant seu ningú prou infeliç per qüestionar-se el futur; he intentat suggerir a molta gent que hi havia vida abans de la mort i que ara podíem, si no transformar el món, sí transformar amb paciència el nostre cervell; multitud d'ànimes en pena han constatat amb mi que la felicitat és l'absència de la por, igual que la bellesa és l'absència del dolor.

Sabíeu per què el nivell de fluctuacions asimètriques d'una cara amb relació a la mitjana explica més bé que uns llavis molsuts o uns malucs amples la seducció irresistible? És possible que encara no sapiguem com funcionen els mecanismes d'aprenentatge dels altres?

Com més hi penso més em reafirmo en la convicció que la pregunta més òbvia, la que ens hauríem d'haver fet fa centenars de milers d'anys abans per sobreviure, és saber què els passa als altres per dins. Em paren pel carrer, escolto el seu discurs dissonant de per què són com són sense ser-ho i quedo fascinat que em regalin una altra ocasió d'aprofundir en el perquè les seves neurones no els fan cas.

Van creure primer que els dogmes, encara que exigissin sacrificis humans, podien explicar-ho tot. Després van descobrir que l'ànima era al cervell però que guardava amb zel tots els seus secrets. Finalment, ara esperen amb raó que les ressonàncies magnètiques, aclaridores de les empremtes deixades al cervell per l'expressió dels seus gens i l'experiència individual, els expliquin la veritat: com es pren una decisió, realment?, quins canals utilitzem per emmagatzemar els records a la memòria a llarg termini?, de quina manera gestionem les emocions bàsiques i universals?, planifiquem els trenta anys de vida redundant que ens regala l'allargament de l'esperança de vida? i, sobretot, per què haurien de disminuir contra tota evidència els índexs de violència al planeta i augmentar els d'altruisme?

Quan hagi acabat de llegir aquest discurs, s'hauran suggerit nous camins a l'oient que, molt probablement, l'induiran a canviar d'opinió i de vida. Sabrà explorar més bé les grans incerteses que suposadament l'assetgen. Quins són aquests camins?

Primer, que estem programats, és cert, genèticament i cerebralment però *programats per ser únics* perquè ens havíem oblidat de l'impacte neuronal de l'experiència individual. Podem transformar el nostre cervell.

Segon, que *la felicitat és a la sala d'espera de la felicitat* i que, per tant, no hauríem de menystenir el benestar amagat en els sovint llargs itineraris que ens hi poden portar.

Tercer, que si la felicitat també és l'absència de por és igual de cert que *la bellesa és l'absència del dolor*; el que delata un rostre o un esdeveniment bell és que el metabolisme d'aquell organisme o estructura funciona adequadament, d'acord amb les lleis físiques de la simetria.

La gent del carrer queda sorpresa i agradablement agraïda quan junts intuïm una cosa que no hauríem d'haver oblidat mai: *hi ha vida abans de la mort* i semblaria lògic que aquest pensament fos el que presidís les seves accions, en lloc de continuar escrutant només si hi ha vida, únicament, després de la mort.

Cinquè, que *el cervell, lluny de buscar la veritat, el que vol és sobreviure*; i per això qualsevol dissonància amb el que hi ha establert genera una repulsa inicial. Enfrontat a una opinió diferent, no només la repudia, sinó que s'inhibeix per ni tan sols considerar-la. Fer el contrari l'obligaria a reconsiderar tot el seu plantejament defensiu.

Sisè, que no és correcte intentar definir la intel·ligència com s'ha fet fins ara: els homínids eren intel·ligents i la resta d'animals no. Ara resulta que *poden existir organismes intel·ligents en la resta dels animals, i humans que no ho són*.

Tot depèn si compleixen, simultàniament, tres condicions: flexibilitat de criteri que els permeti canviar d'opinió, capacitat per dissenyar representacions mentals que els permetin predir el que passarà i, finalment, si són innovadors o no.

Setè, que l'important per *innovar* no és tant la disponibilitat de recursos com el coneixement necessari per progressar. Hem estat acostumats durant els anys del miracle econòmic al fet que bastava aportar més recursos per superar dificultats, oblidant que *el futur no dependrà tant de la quantitat de recursos com de la tecnologia i del coneixement*.

Vuitè, que el sistema educatiu que va donar feina a les generacions anteriors ara és incapaç de facilitar-ne als joves si no estan dotats de les noves competències per obrir-se camí: *la capacitat de concentració, la vocació de resoldre problemes, la voluntat de treballar en equip, desenvolupar la intel·ligència social i aprendre, per fi, a gestionar les emocions*.

Novè, que *el cervell té sexe* i que els homes –al contrari de les dones– arriben a la pubertat més tard i es comporten tota la vida com si tinguessin dotze anys; en elles, el comportament infantil desapareix amb l'edat mentre que en ells perdura tota la vida. El menys important és la diferència del sistema límbic.

Desè, que ara sabem, després de nombroses megaenquestes i experiments científics, les dimensions de la felicitat sense les quals és molt difícil que, de mitjana, es doni en els humans: *relacions personals, control de la pròpia vida, saber submergir-se en el flux de la vida i gaudir-ne*. Les altres dimensions només mostren certa correlació amb la felicitat en determinades condicions, com els nivells de renda, l'educació o la capacitat de resoldre problemes.

Onzè, que ningú no pretengui sustentar l'harmonia en la parella, reformar el sistema educatiu i gestionar el món de les empreses sense *conciliar entreteniment i coneixement*. Sense fusionar en el món modern els dos conceptes tradicionalment antagònics no funcionarà ni la parella, ni l'educació ni la vida corporativa.

Finalment, que el col·lapse de les prestacions sanitàries, educatives i de seguretat ciutadana, arran de la universalització necessària d'aquestes prestacions, en un món cada vegada més globalitzat, només podrà abordar-se amb èxit des de supòsits radicalment nous de les polítiques de prevenció. En lloc d'aportar més recursos per fer front a les creixents demandes de prestacions, *la solució passa per posar en marxa polítiques preventives que minvin les demandes ulteriors*.